

FÜZETEK

A Magyar—Török Baráti Társaság időszaki lapja
Macar—Türk Dostluk Derneği Yayını

- Üç ayda bir çıkar -

Egy demokrata a Çankaya palotában

Május 16-án több szempontból is új időszámítás kezdődött az ataturki Törökország parlamenti demokráciájának történetében: beiktatták hivatalába Ahmet Necdet Sezer, a köztársaság tizedik elnökét. Személyében Mustafa Kemal Atatürk óta a nagy török nemzetgyűlés fórumán először esküdött fel az alkotmányra olyasvalaki, aki nem volt sem magas rangú katona, sem hivatásos politikus. Sezer doktor emellett az első olyan török elnök, aki jogi tanulmányainak befejezése óta mindig bírói hivatásának élt. Kiváló bírónak bizonyult, ezt mutatta az alkotmánybíróság élére történt megválasztása is. Politikai becsvágy soha nem fűtötte, soha nem törekedett hatalom megszerzésére, és nem vágyott arra sem, hogy egykor beköltözhessen a Çankaya palotába, az elnöki rezidenciába.

A politikában legfeljebb csak „tiszteletreméltó kívülállónak” számított. Ezért jelölése, amely kompromisszum és kemény alkudozások eredménye, nem utolsósorban pedig Ecevit kormányfő érdeme volt, meglepetést keltett. Mégpedig kellemes meglepetést, mert országvilágnak valami újat jelzett. Mindenekelőtt az európai uniós tagjelölt Törökországnak azt az elszántságát, hogy szakítani óhajt egy megfáradt hagyománnyal. Azzal a gyakorlattal, hogy az országvezetés az elnökválasztásnál mindig csak tábornokok és hivatásos politikusok meghatározott szűk köréből, tartalékából merített.

Sezer az alkotmánybíróság pártatlan és elfogulatlan elnökének tiszta lapjával vette át hazája legmagasabb hivatalát, olyan feddhetetlen személyiségként, akire soha nem vetődhetett sötét, színfalak mögötti gazdasági vagy politikai ügyletek gyanújának még az árnyéka sem. Bár nem tartozott Törökország legismertebb emberei közé, mégsem a teljes politikai ismeretlenségből robbant bele a köztudatba. Tavaly áprilisban, az alkotmánybíróság megalakulásának 37. évfordulóján váratlanul olyan megemlékezést

tartott, amellyel otthon és külföldön egyaránt felhívta magára a figyelmet. S ettől a pillanattól fogva széles körben úgy tekintettek rá, mint a demokratikus reformok következetes és elvhű szószólójára. Azon az emlékezetes ünnepségen szorgalmazta, hogy Törökország minden állampolgára számára szavatolják az emberi jogokat, és korlátozás nélkül érvényesítsék a szabad véleménynyilvánítás jogát is. Szükségesnek mondta a jelenlegi alkotmány módosítását és a nemzetközi normákhoz való hozzáigazítást, mivel ezt az alaptörvényt még az 1980. szeptemberi államcsíny tábornokainak felügyelete alatt 1982-ben szerkesztették meg.

„Nem lehet demokráciáról beszélni ott, ahol véleményeket is büntetnek, méghozzá olyanokat, amelyeket nem követett bűncselekmény” — jelentette ki. Egyúttal meg is nevezte az alkotmány szerinte felülvizsgálatra szoruló cikke-

it. Azokat, amelyek korlátozzák a gyülekezési szabadságot, és szabályozzák pártok betiltásának módozatait. De megemlítték megváltoztatandó törvényeket is, például a Btk. 312. paragrafusát és a terrorizmus elleni törvény 8. cikkét. Mert sokszor ezek szolgálták alapul ahhoz, hogy a bíróságok eljárjanak a kurdisztáni háború hangos ellenzőivel, közöttük Yaşar Kemal, a kurd születésű íróval szemben. Sezer pártfogolta azt is, hogy enyhítsék a kurd nyelv használatának korlátozását.

Elnöki beiktatása után sem köntörfalazott, s feltárta azt a tapasztalatát, hogy országában a demokrácia még nem eresztett kellőképpen mély gyökereket, s a demokratikus intézményrendszer sem fejlett eléggé. Sokszor áthágják ugyanis a törvényeket, megsértik a demokratikus játékszabályokat, márpedig a demokráciában senki és semmilyen szervezet sem vonhatja ki magát a törvény hatálya alól.

(Folytatás a 2. oldalon!)

De amilyen elkötelezett híve Sezer a demokráciának és a jogállamiságnak, ugyanolyan odaadással és eréllyel kívánja oltalmazni államfőként is az Atatürk-i köztársaság világi jellegét, vagyis — mint beiktatásakor hangsúlyozta — a demokrácia és a szabadság eme alappillérét. E szilárd meggyőződésének megfelelően már alkotmánybíróként is határozottan fellépett minden olyan tevékenységgel, a valódi fundamentalizmus megnyilvánulásának minősített bármely jelenséggel szemben, amely a török államhatalom szemében alkalmas lehetett a kemalista világi köztársasági berendezkedés megkérdőjelezésére. Így határozott része volt az iszlámbárát Jólét Pártja, a Refah 1998-ban történt betiltásában, valamint ugyanabban az évben annak a rendelkezésnek a meghozatalában, amellyel eltiltották az iszlám női fejkendő viselését egyetemeken.

Sezer 1941. szeptember 13-án a közép-anatóliai Afyonban született, apja tanár volt. Szülővárosában érettségizett 1958-ban, majd az ankarai egyetemen szerzett jogi diplomát 1962-ben. Pályafutását rögtön bíróként kezdte a fővárosban, és katonai szolgálatának teljesítése után bíróként is folytatta a kelet-törökországi Dicle városában. Ezután a fellebbviteli bíróságra került Ankarába, ahol az egyetemen polgári jogból doktorált 1978-ban. 1983-tól a sem-

mítőszéknél tevékenykedett, 1988-ban Kenan Evren elnök alkotmánybíróként nevezte ki. 1998. január 6-án megválasztották az alkotmánybíróság elnökének. 2000. május 5-én a parlament kinevezte köztársasági elnöknek.

A tizedik török államfő nős és három gyermek apja. A török közvélemény és a sajtó a Sezer váratlan jelölése okozta meglepetéséből felocsúdva kedvezően, szinte egyöntetű helyesléssel fogadta megválasztását. Reménykedve és azzal az elvárással fordul feléje, hogy az új elnök valóban a demokratikus fejlődés zászlóvivője lesz. Elnöki székeben is olyan, mint amilyen őszintének és független gondolkodásúnak ismerték meg nyilatkozataiból, illetve korábbi tisztében. Egyszóval olyan államférfit szeretnének látni benne, aki képes előmozdítani a tényleges változásokat abban a török kormányzati rendszerben, amelyben eddig a fegyveres erők vezérkarának volt döntő szava. Hogy erre nyílhasson lehetőség, mutatja magának a vezérkarnak a minapi javaslata: el kell gondolkodni azon, hogy a nemzetbiztonsági tanácsban ezentúl a tábornokokkal szemben a polgári személyeknek biztosítsák a többséget.

Akik közelről ismerik Sezert, azt mondják róla, hogy meleg szívű, bölcs és békülékeny, barátai mellett hűségesen kitartó, de ami Törökország szempontjából talán még fontosabb, roppant határozott egyéniség.

✎ Flesch István

Fotókiállítás Ankarában: Ótörök kőemberek

Tagtársunk, Kunkovács László etno-fotografus évtizedek óta kutatja és örökíti meg a magyar és a távolabbi népek tradícióit. Igyekszik bejárni az eurázsiai sztyeppvidéket, vagyis a többnyire török nyelvű, hajdani nomádok egykori hazáját. Expedícióból fotókiállítások születnek.

Számunkra talán a legérdekesebb az „Ótörök kőemberek” című kollekciója, amit az elmúlt években már láthattunk Budapesten a Néprajzi Múzeumban és a műemlékvédelem székházában, a Várban. Az unikumnak számító fényképgyűjtemény az idén nyáron kijutott Ankarába is. Sok-sok gyűjtőútjának eredménye ez a régészeti-néprajzi fotókiállítás. (A gyűjtés fogalma ma már túllépett a holt tárgyak begyűjtésén, sokszor inkább az „in situ” készített fotókra összpontosul. E módszert nevezik vizuális antropológiának.)

A nomád népek halottkultuszával magyarázható, hogy a kora-középkorban, a 6. századtól kezdődően Belső-Ázsiában szobrokat állítottak az ótörök népek. Ezek áldozóhelyeket jelöltek, s a jelképes kő-ös körül ülték meg a halotti tort. Kezébe ivóedényt faragtak, hogy „ő” is ihasson a kumiszból az elhunyt megnyugvásáért. Örömmel rendeztek a szobroknál. Er-

re utalnak a régészeti szakirodalomban is alig említett falikus kőemlékek, vagy a még ezektől is ritkább — ilyen mennyiségben talán csak a Kunkovács-fotóarchívumban látható — koronával ábrázolt Umaj-ana szobrok, az ótörök mitológia termékenység istennőjének kőemlékei.

A kiállítást június 5-én Ankarában, a Nemzeti Könyvtár kiállítótermében İstemihan Talay kulturális miniszter nyitotta meg. A szervező munka, a szerző utaztatása és vendéglátása a török Kulturális Minisztériumnak, a török Külügyminisztériumnak, az ankarai Magyar Nagykövetségnek, illetve a budapesti Török Nagykövetségnek köszönhető.

Katalógus is készült a bemutatóhoz. Hatvan nagyméretű fotó fért el a kiállítóteremben: sztyeppesi szobrok fotói, Kazakisztán, Kirgizisztán, Mongólia, Tuva és az Altaji Köztársaság területéről, ezenkívül néprajzi fotók, amelyek a nomádok kultúráját reprezentálták.

A kollekciót a szerző jövőre Azerbajdzsánban szeretné bemutatni. A témán — újabb expedíciókat szervezve — tovább dolgozik, mert szerinte az emberiség alig ismert kultúrkincse a sztyeppesi szobrászművészet, s ennek megörökítése, megmentése halaszthatatlan feladat.

Kő-ös Nyugat-Mongólia területéről (Ölgij)

Kelemen Mikes:

Prens Rakoczi ve Mikes'in Türkiye Mektupları

Bir yerde mülteci olmak, bir kişinin bir coğrafyada edindiği kültürünü psikolojisine yükleyip başka bir coğrafyaya, başka bir kültüre, ister istemez taşıması olmalı. Yüklenip gidince iş bitmiyor. Ruhunun yükünü yaşatmayı göze almalı. Yeni ortam, ne kadar sevecen olursa olsun bir üvey anne gibi. Onun dilini anlamak, ona söz anlatmak, kendini yok etmeden onunla olmak mültecinin yeteneğidir. Prens Rakoczi ve onun can yoldaşı ve anıların yazarı Kelmen Mikes için sadece mülteci demek resmi bir tanımlama; samimi bir tanım olsa olsa „yaşayan ve yazan bilge misafirler” olabilir.

Kelemen Mikes'in, pek çok konunun yanı sıra, İstanbul ve Tekirdağ'daki (Rodosto) günlerini muhayyel teyzesine anlatması misafir deneyimlerini kendi ruh dünyasında şekillendirip yeniden yaşatması bir şans. Yazmak onun gibi birisi için kolay olmalı. Onun eseri, kişiler dikkate alınrsa, kendi yaşantılarının olduğu kadar, nerede ise ufuklarını birleştirdiği Prens Rakoczi'nin ve yoldaşlarının da yaşantıları. Kültürler dikkate alınrsa, o dönemin önemli olay ve olgularının, adet ve geleneklerinin, tören ve protokollerinin yüzlerce yıl daha yaşamasını sağlamış. Bir yanda, Mikes dinler ve kültürler arası yaşayan, insan çözümlemelerin gidebilen deneyimlerinden hareketle düşünce ve yazma seçkini olurken, diğer yanda, prens kimliğinden çok, sürekli çalışarak bedenini kimseye muhtaç olmaktan koruyan, ruhunu da dinen ve fıkren erginleştirmeye çalışan Rakoczi de bir bilge kimliği edinmiştir. Son kısımlarında eser gündelik hayatın izlenimlerinden kavramlara, soyutlamalara ve çözümlemelere gider bir nitelik kazanmıştır.

Mülteciler de seyyahlar gibi; bir kültürü bir başka dille başka kültürde yaşıyorlar. Bazan kendi kültürümüzü bir başkasından dinlemek de mümkün. Çeviri yapanlara çok şey borçluyuz. Onların dilinden yeniden dökülen metinler kültürleri, fikirleri, tasarımları, gündelik bilgileri bir başka dilin okuyucusuna sunulan konfor. Bu kitabın çevirisi Türk okuyucuya iki konforu birden sağlamakta; birincisi Türkçe metin, ikincisi Edit Tasnadi'nin yazdığı önsöz. Okuyucu bu kısımda Macar Edebiyatı, Mikes eleştirileri, Osmanlı-Macar ilişkileri, Prens Rakoczi'nin konusunda önemli bilgiler bulacak. Açıklayıcı dipnotlar, Latince cümleler ve Biblik ifadeler de okuyucunu işini kolaylaştırıyor.

Eserin ana metni Osmanlı tarihi açısından olduğu kadar gibi Avusturya-Macaristan İmparatorluğu,

Balkanlar/Rumeli tarihi bakımından da önemli konulara deyinmektedir. Osmanlılarda mültecilere uygulanan saray protokolleri, Osmanlı-Macar ilişkilerinde izlenen yol tarih çalışanlar için faydalı olduğu gibi, sosyal tarih açısından da dönemin gündelik hayatının anlaşılması bakımından pek çok bilgi mevcut: depremler, salgın hastalıklar, çamur banyosu, ekşi su gibi sağaltım gelenekleri, misafirlik anlayışları, mevcut dini, kültürel cemaatler hakkında kabullenişler, Türkiye içi seyahatler ile Mikes'in kendi vatanına kadar yaklaştığı Avusturya-Macaristan yolculuğu, bazı savaş taktikleri ve cephe gözlemleri.

Eserin genelinde, gündelik hayata, Hristiyanlığa ait alıntılar, açıklamalar; anekdotlar; ömrünün sonlarına doğru Müslümanlığa ilişkin izlenimler samimi bir mümin tipini karşımıza çıkarmaktadır. Dini ve gündelik ahlak ile çalışma tutkusunun belirlediği kişilik tipi olarak Prens Rakocz ve onun zıddı denebilecek, Prens'in oğlu arasında yaptığı kişilik karşılaştırması klasikleri andırır nitelikte.

Tekirdağ'da uzun süre yaşamış olmaktan kaynaklanan sevgisi eserde dikkati çekse de vatan sevgisi gibi bir fenomenin izleri bütün eser boyunca kendini hissettirmektedir. Mektupların muhatabı olan İstanbul'daki muhayyel teyze bir yazma bahanesi. Onun teyzesine yazdıklarından, Tekirdağ'da yaşayan mülteci gruptan birine duyduğu hislerin de izi var. Sevda işte, nerede olur ise olsun insanlık için bir fenomen. Kapıyı çalan davetsiz bir misafir ama iyi ama kötü Allah bilir.

Kişilikleri kültürlerini taşımaya yetkili iki insan; biri yazma ustası, biri yaşama ustası; yazar Kelemen Mikes ve Macar Prens Rakoczi'yi tanımak, onlarla Osmanlı'da konaklamak biraz maşakkatli ve hasretlik dolu olsa da bilgi dağarcığıma, dünyalık ve insanlık algıma bir şeyler kattı. Onlara duyduğum yakınlık, yüz yılların ötesinden gelen, her ne kadar tartışılabilir, Asyatik Macar-Türk akrabalığının (Carl Gustav Jung'un dediği gibi kültürel bilinç dışının) etkisiyle olsa da onların yetkin kişilikleri de dikkatten kaçmamalıdır. Tarih ve psikoloji insanın ve insanlığın anlaşılmasında hatırı sayılır bir ilişki.

Dursun Ayan, Dr. Phil.

(Kelemen Mikes, **Osmanlı'da Bir Macar Konuk Prens Rakoczi ve Kelemen Mikes'in Türkiye Mektupları**, (Macarca aslından Türkçeye çeviren Edit Tasnadi, Güncel Türkçeye uyarlayan Figen Turna), birinci baskı, Aksoy Yayıncılık, İstanbul 1999)

Mikes Kelemen Törökországi levelei törökül

Bujdosóként élni valahol — ez azt jelenti az ember számára, hogy amit magáévá tett szülőföldjének kultúrájából, azt akarva-akaratlanul magával viszi lelkében egy másik földrajzi környezet másféle kultúrájába. Sőt átvinni nem is elég, ezt a lelki poggyászt le se lehet tenni. Az új környezet, bármilyen barátságos legyen is, olyan mint egy mostohaanya. Nyelvét megérteni és szólni tudni hozzá, önfeladás nélkül vele lenni — ez a bujdosó tehetségétől függ. Rákóczi fejedelmet és hű kísérőjét, az író Mikes Kelemen csak hivatalos megközelítésből minősíthetjük emigránsoknak, baráti megközelítésből inkább köztünk élő és író bölcs vendégeknek kell tekintenünk őket.

Szerencse, hogy Mikes Kelemen sok más téma mellett isztambuli és rodostói napjait is elbeszélte képzelt nénjének, s így mindannak, amit vendégként megtapasztalt, a maga lelkén átszűrve új formát adott. Egy olyan személyiségnek, mint ő, könnyű lehetett az írás. Ha művét és szereplőit tekintjük, a mindannyiuk számára meghatározó Rákóczi fejedelemnek, valamint kísérőinek mindennapjait; ha a kultúrákat is számításba vesszük, a kor jelentős tényeit és eseményeit, szokásait és hagyományait, ünnepeit és ceremóniát élte immár évszázadokon túl is. Míg Mikes vallások és kultúrák között szerzett, az embert elemző tapasztalatai révén a gondolat és az írás mesterévé vált, Rákóczi nem is annyira fejedelemként, mint az állandó munkával a testét is karbantartó, a lelkét a vallásban és a gondolkodásban egyaránt elmélyíteni törekvő bölcsként jelenik meg előttünk. Az utolsó részekben a mű a mindennapi élet jelenségeitől az elvont fogalmak és elemzések irányába tolódik.

A menekültek, akárcsak az utazók, egy kultúrát egy másik nyelven, egy más kultúra alapjain állva élnek meg, s ezzel alkalmat adnak nekünk arra, hogy a saját kultúránkat a mások szemszögéből lássuk. Sokkal tartozunk a fordítónak. Az általuk átültetett szövegek egy másik nyelv olvasói számára kultúrák, gondolatok, elképzelések és napi tudnivalók megismerésének kényelmét nyújtják. Ennek a könyvnek a fordítása kettős kényelmet szolgáltat a török olvasónak: egyrészt a török szöveggel, másrészt Tasnádi Edit előszavával. Az olvasó ebben fontos tudnivalókat talál a magyar irodalomról, a Mikes-kritikákról, az oszmán-magyar kapcsolatokról és Rákóczi fejedelemről. A lábjegyzetek, a latin kifejezések és bibliai utalások magyarázatai is segítik az olvasót.

A mű nemcsak az oszmán történelem, hanem a Habsburg Birodalom, Magyarország, a Balkán és Rumélia történelmének jelentős témáit is érinti. Az oszmán korban a menekültekkel szemben alkalmazott udvari protokoll, az oszmán-magyar kapcsolatok terén követett út tanulságokat szolgáltat a történelemmel foglalkozók számára, ugyanakkor a társadalom története, a kor mindennapjainak megértése szempontjából is igen sok információt nyújt: többek között földrendések, járványok, hagyományos gyógyító eljárások, pl. a sárfürdő és a savanyú víz, a vendéglátással kapcsolatos nézetek, a fennálló vallási és kulturális közösségek elfogadása, utazások Törökországon belül, s az az út, melynek során Mikes szülőföldje közelébe kerül, vagy néhány háborús taktika és harctéri megfigyelések szerepelnek témái között.

A mű folyamán a napi életre és a kereszténységre vonatkozó idézetek, magyarázatok és anekdoták, majd a vége felé az iszlám hittal kapcsolatos benyomások az őszinte hívő tí-

pusát állítják elénk. Az a párhuzamos ábrázolás pedig, amellyel a vallás, erkölcs és szorgalom példaképeül szolgáló Rákóczi fejedelmet, illetve akár ellentétének is nevezhető fiát állítja elénk, csak a klasszikusokhoz mérhető.

Bár több ízben tanújelét adja annak, hogy megkedvelte Rodostót, ahol oly sok időt töltött, szülőföldje iránti szeretetének megnyilvánulásai végigkísérik az egész művet. A levelek címzettje, képzelt nénje csak ürügy az írásra. Írásaiból a Rodostóban élő bujdosók csoportjának egyik tagja iránti érzelmei is kicsendülnek. A szerelem bárhol utolérheti az embert. Mint váratlan vendég, becsönget az ajtón — hogy ez jó, vagy rossz, csak az Isten tudja.

Két művelt ember, két egyéniség, az egyik az írás művésze, a másik az életé, az egyik Mikes Kelemen, az író, a másik Rákóczi Ferenc, a magyar fejedelem. Számukra talán keserves volt a honvágy kísérté tartózkodás az Oszmán Birodalomban, mindahhoz azonban, amit eddig tudtam, ember- és világfelfogásomhoz hozzáadtak valamit. Abban, hogy közel érzem magamhoz őket, kétségtelenül nagy része van az ő hiteles személyiségüknek még akkor is, ha belejátszhat még ha, mint Carl Gustav Jung mondja, tudat alatt —, bármennyire vitatják is, a sok évszázados, Ázsiáig visszanyúló magyar-török rokonság tudata is. A történelem és a pszichológia kapcsolata fontos tényezője az ember és az emberiség megértésének.

☞ Dursun Ayan

(Mikes Kelemen; Osmanlı'da Bir Macar Konuk Prensi Rákóczi ve Kelemen Mikes'in Türkiye Mektupları /Egy magyar vendég az Oszmán Birodalomban és Mikes Kelemen Törökországi levelei/ Magyar eredetiből törökre fordította Tasnádi Edit, gondozta Figen Turna, Aksoy Kiadó, Isztambul, 1999.)

Fordította: Tasnádi Edit

KITÜNTETÉS

Jász-Nagykun-Szolnok Megye Közgyűlése a közel múltban döntött a megye kulturális életében jelentős alkotó, szervező tevékenységet végző, hosszú ideje kimagasló színvonalú eredményeket elérő, a közművelődés korszerű formáinak és módszereinek kidolgozásában és megtartásában, a hagyományőrzésben résztvevő személyek és közösségek elismerésére alapított Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Közművelődési Díj odaítéléséről.

A közgyűlés Bartha Júlia tagtársunkat a szóban forgó díjban részesítette „A Tisza-II térségének történeti, néprajzi vizsgálataiban való részvételéért, a kazak-magyar kapcsolatok kialakításában való közreműködéséért, Karcag város kulturális életében betöltött szerepéért, a megye tudományos és kulturális életében végzett kiemelkedő tevékenységéért”.

A kitüntető díjat a Megyeháza Dísztermében megtartott ünnepség keretében adták át Szolnokon.

Tagtársunknak őszinte szívvel gratulálunk.

Anadolu'nun ortasında antik bir başkent

Pisidia Antiocheia

Antiocheia, Isparta iline bağlı Yalvaç ilçesinin yaklaşık 1 km kuzeyinde ve Sultan Dağları'nın güney yamaçları boyunca uzanan verimli arazide kurulmuş, bir Pisidia kentidir.

Bu yazımızda Antiocheia'nın uzun ve görkemli geçmişine ait bazı kesitler ve bu geçmişin maddi kalıntılarından günümüze ulaşabilenlerden bir kaç örnek vererek, bu kentin tarihsel, sosyal, dinî ve kültürel birikiminin boyutu ve sınırlarının ne denli engin olduğunu vurgulamaya çalışacağız.

Anadolu'da bulunan 17 Antiocheia adlı kentlerden Pisidia bölgesinde yer alanı, gerek yerleşim alanı, gerekse tarihindeki ilginç olayları ile ve kent içindeki benzersiz yapılarıyla diğerlerinden ayrılmaktadır. Bölgede yapılan araştırmalar bu yörenin neolitik dönemden günümüze dek yerleşme gördüğüne işaret etmektedir.

Kentin akropolisinin 50 hektarlık bir tepe üzerinde yer almasına karşın „polis” kısmı, yani asıl yerleşim yeri 1400 km karelik bir alanı kapsamaktadır. Kentin devlet toprağı Sultan Dağı'ndan Eğirdir Gölü'nün güney kıyısına; güneybatıdan Gelendost'a, Hoyran Gölü'nün en kuzey ucunda Neapolis', altta da Anabour'a kadar uzanır. Yaka-Örkenez hattı koloninin güney sınırını belirlemektedir.

Antiocheia'nın, batıdan doğuya, güneyden kuzeye uzanan ana yolların odak noktasında yer alması ve arazisinin verimli olması, tarihi boyunca çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapmasına olanak vermiştir.

Yazılı kaynaklar ve arkeolojik buluntular antik kentin İ. Ö. 280 yıllarında I. Antiochos tarafından kurulduğunu kanıtlamaktadır.

Büyük Antiochos'la Apameia barışı görüşmelerinden sonra İ. Ö. 190-188'de Antiocheia, Magnesia ad Maiandrum'dan (Menderes Magnesiası) getirilen kolonistler tarafından kolonize edilmiş ve şehre Romalılar bağımsızlık vermişlerdir. Antiocheia bu durumunu Amyntas'ın idaresine girinceye kadar korumuştur. Fakat O'nun bu devirdeki tarihi hakkında ayrıntılı bilgimiz bulunmamaktadır. İ. Ö. 39 ilâ 36 yılları arasındaki bir tarihte Amyntas'ın idaresine giren Antiocheia, O'nun İ. Ö. 25 yılında Homanad'larla savaşırken öldürülmesi üzerine, bölgenin bütün şehirleri gibi Galatja Eyaletine dahil edilmiştir.

Antiocheia, İ. Ö. 25 yılında veya biraz sonra „Colonia Caesarea Antiocheia” adıyla anılan askerî bir Roma Kolonisi haline getirilmiştir. Roma için bu bölgenin iki önemli sorunu vardı: Birincisi Pisidia askerî kolonileri; ikincisi Homanad savaşları idi. Roma, düşmanlarıyla mücadeleden önce bölgenin Romalılaştırılması için köklü önlemler almak zorunda idi.

Eyalet valilerinden Marcus Lollius, kolonilerin yerlilerinin seçiminde ve kuruluş çalışmalarında görev yapmıştır. Antiocheia'dan sonra Olbasa, Komama, Kremna, Parlais ve Lustra da Augustus'un askerî birer

kolonisi olmuştur. Bunlar arasında en eskisi ve büyüğü, aynı zamanda en fazla Romalılaştırılan Antiocheia idi. Saydığımız bu koloniler Antiocheia'dan sonra kurulmuştur.

Genellikle araştırmacılar onların kuruluşunu İ. S. 6 yılına tarihlerler. Bunlar da, Homanad Savaşı'nın sonunda rahatsız olan bölgelerde, barışı temin amacıyla kurulmuştur. Ancak onların tarihte Antiocheia kadar önemli fonksiyonları olmamıştır.

Augustus, Antiocheia'yı Roma İmparatorluğu'nun Anadolu'daki ikinci merkezi olarak seçmiş, Roma'dan getirdiği üç bin veterani bu kent'e yerleştirmiş, Roma'daki yedi mahalle ismini bu şehre vermiş ve buna ilâveten „Res Gestae” adıyla bilinen (İmparatorun yaptığı işlerle ilgili) Latince metin bu Kent'te bulunmuştur. Bilindiği gibi bu metnin Yunanca-Latince olanı Ankara'da Augustus Tapınağı'nda, Yunanca yazılan diğeri ise Sozopolis'te (Uluborlu) ele geçirilmiştir. Böylece Roma kenti ile Antiocheia kardeş şehir olarak tarihe geçmiştir.

Antiocheia'nın kuruluşunda görev alan iki legio'dan (bir legio yaklaşık 4200-6000 askerden meydana gelmektedir) Legio VII. Octavianus ordusunun bir bölümü, Legio V. Antonius ordusunun bir bölümü olarak kabul görmektedir.

Bu askerler hem Romalılaştırılmamış bu bölgelerde Roma dil ve uygarlıklarının yayılmasını sağlayacak, hem de daha önemlisi bölgenin güvenliğini sağlamış olacaktı.

Yapılan araştırmalarda ele geçen yazıtlardan, asker adlarının yanı sıra, Romalı köklü ailelerinde Antiocheia'da yaşadıkları ortaya çıkmaktadır.

Augustus amacına ulaşabilmek için bölge de son derece güç olan ulaşımı düzenli hale sokmak gereğine inanıyordu. Bu nedenle yol yapımına ağırlık vermiş, Eyalet Valisi C. Arrutius Aquila İ. Ö. 6 yılında Pisidia'nın kuzeyinden doğuya uzanan „Via Sebaste”'yi inşa etmeye başlamıştır. Bu yol Efes'ten başlayarak Tralleis, Laokideia, Apameia üzerinden gelen yolla bağlanıp Antiocheia'dan sonra doğuya doğru Garsaura Archelaes, Kaisareia, Melitene üzerinden Fırat vadisine kadar uzanarak, Roma'nın ve ondan sonraki dönemlerin en önemli askerî ve ticarî yolu olmuştur.

Antiocheia tarihindeki iki parlak dönemden birincisinde, yani Augustus döneminde Kent'te büyük çapta imar faaliyetlerine girilmiş, düzenli kent plânında dinî ve sivil yapılar inşa edilmiştir. Günümüze ulaşabilen bu yapılardan bazılarının kalıntıları, bunların ne denli görkemli olduklarını göstermektedir.

Antiocheia, İ. S. 1. yüzyılın ortalarında (İ. S. 46) St. Paul ve St. Barnabas'ın Kent'e yeni dini, yani Hristiyanlığı yaymak için gelmeleriyle dinî merkez olma yolunda ilk adımını atmıştır.

St. Paul Anadolu'ya yapmış olduğu üç önemli misyonerlik seferinde Antiocheia'yı merkez olarak seçmiş, yeni dini ilk kez bu şehirde resmen açıklamış ve kısa zamanda kendisine büyük bir taraftar toplamıştır.

Burada hemen akla gelen bir soru şudur: St. Paul neden Antiocheia'yı merkez olarak seçti ve ilk vaazını buradaki sinagogda verdi?

Yapılan araştırmalarda bir çok sebeplerin olduğu ortaya çıkmaktadır. Biz bunlardan birkaçını belirtmekle yetineceğiz.

Daha önce işaret ettiğimiz gibi, Antiocheia o dönemde oldukça gelişmiş, ana yolların kavşağında önemli bir şehirdi. Nüfusu yerli, Yahudi ve Romalı vatandaşlardan oluşmakta idi. Bu kalabalık nüfus arasında oldukça zengin ailelerin yanı sıra, üst düzeyde görevli kişiler de bulunmakta. Nitekim bunlardan birisi olan Sergii ailesine mensup Sergii Pauli adındaki bir fert Paphos'ta valilik görevini yapmakta olduğu sırada St. Paul ile karşılaşır ve O'na ilk inananlardan biri olarak, St. Paul'un memleketi olan Antiocheia'ya gitmesini ve orada yeni dini yaymasını salık verir. Bu öneriyi kabul eden St. Paul, üç gün üç gece süren uzun ve yorucu bir yolculuktan sonra Perge'den Antiocheia'ya gelir ve halkla kaynaşmak için hemen tezgâhın başına geçer, çadır dokumaya başlar, onlarla temas kurmaya çalışır.

St. Paul bir müddet sonra şehrin en büyük havzasında bir sept günü ilk vaazını verir. Bu çaba meyvesini vermeye başlar. Böylece yeni dinin ilk nüvesi resmen burada atılmış olur ve buradan Anadolu'nun içlerine ve batıya doğru yayılmaya başlar.

St. Paul buradaki başarısını belki de tüm insanlara kucak açmasına borçludur. Daha sonraki seferlerinde Antiocheia'yı ziyaret eden St. Paul inananların arttığını görür ve bunda da verdiği kararların isabetli olduğunu kabullenir.

Antiocheia halkı da bir şükran borcu olarak, dünyanın ilk ve en büyük St. Paul kilisesini ilk vaazını verdiği sinagog üzerinde yaparak O'na adarlar.

Bu kiliseyi ilk bulan ve kaydeden de 1833 yılında Smyrna'da görevli olan F. V. J. Arundell adında bir papaz olur.

Yapılan kazılarda büyük bir bölümü ortaya çıkan bu kiliseyi, her yıl binlerce kişi ziyaret etmektedir.

Antiocheia, İ. S. 3 yüzyılın hemen sonunda kurulan genişletilmiş Pisidia Eyaleti'nin metropolisi olmuştur. Kilise kayıtlarından anladığımıza göre, şehir Bizans döneminde de önemini korumuştur.

İmparator Konstantin 311 yılında Hristiyanlığı serbest bırakmış ve bu dini teşvik için bir de yasa yapmıştı. Bu yasaya göre büyük şehirlerde hristiyanların bir Metropolit'i vardı. Antiocheia'nın metropolitlik olarak muhtelif konsil veya meclislere katıldığını biliyoruz. Bu amaçla toplanan 325 İznik Konsili'ne İsvriya listesinden; daha sonra toplanan meclislere ise Pisidia listesinden ve ilk sırada yer alarak iştirak etmiştir.

Antiocheia Meclisinin metropolit olarak katıldığı konsiller şunlardır: 325 İznik, 381 İstanbul, 451 Kadıköy ve 530-787 yılları arasında muhtelif yerlerde yapılan konsiller.

Kent içerisinde başta İ. S. 325'te St. Paul Kilisesi ve İ. S. 350'de St. Bassus Kilisesi olmak üzere 5., 6., 7. ve 8. yüzyıllarda yedi kilisenin inşa edilmiş olması Antiocheia'nın önemli bir dinî merkez olduğuna işaret etmektedir.

Şehrin bilinen en erken sikkeleri İ. Ö. 1. yüzyılın sonuna tarihlenmektedir. Koloni döneminin ilk 150 yılında sikke basımı olmamakla birlikte, uzun bir süre devam ettiği anlaşılmaktadır. Esasında elde mevcut çok sayıdaki Antiocheia sikkeleri bunu kanıtlamaktadır.

Bu baskılardan kentin İ. S. 3. yüzyılda ekonomik durumunun en üst noktaya ulaştığını anlamaktayız. Bu dönemde şehir içinde inşa olunan yapılar veya genişletilen binalar bu görüşümüzü bir başka açıdan teyit etmektedir.

Antiocheia'da yerli dilin yanı sıra, Koloninin resmî dili Latince idi. Fakat halk Grekçe konuşmaktaydı. Buna rağmen, arazinin verimli, hayat şartlarının iyi olduğu bu bölgede halkla kolonistlerin kaynaştıkları anlaşılmaktadır. Şehrin yöneticilerinin İmparatorluk ailesi ve onların akrabalarıyla sürekli bir ilişki içinde olduklarını, inşa edilen yapıların isim ve fonksiyonları ve ele geçen yazıtlar açıklamaktadır.

713 yılında Antiocheia'ya yapılan seferde kent yakılmış, yıkılmış ve oldukça tahrip görmüştür. Son yıllarda yapılan kazılarda şiddetli yangın izlerine rastlanmış, tahribatın ne denli büyük olduğu saptanmıştır.

Bu savaştan sora Kent'te yeniden imar faaliyetlerine başlanıldığı, ancak görkemli günlerinin geride kaldığı gözlenmektedir. Aslında bu dönemde inşa edilen surlardan da şehrin daraldığını, yapıların değersiz malzemelerden yapıldığını görüyoruz. Bununla birlikte kentin tarihi 12. yüzyılın sonlarına dek izlenebilmektedir. Ancak 13 yüzyılın ikinci yarısından itibaren Yalvaç'ın kurulmasıyla, halkın bir kısmının bu yörede yaşamına devam ettiği, diğer bir kısmının ise başka eyaletlere taşındığı ve böylece Antiocheia'nın tarihten silindiği anlaşılmaktadır.

Yazılı kaynak ve kalıntıların bizlere bıraktığı bilgi ve belgelere göre, Antiocheia Orta Çağ'da önemli tarihî olayların geçtiği bir merkez olarak bilinmektedir. Batı Avrupalı hristiyanlar müslümanların elinde bulunan Kudüs'ü ve öteki kutsal toprakları almak için düzenledikleri Haçlı Seferleri'nde Anadolu topraklarına girdiklerinde, özellikle Birinci Haçlı Seferleri'nde olduğu gibi, Pisidia Antiocheia'sına sığınmışlar ve hazırlıklarını bu kentte yapmışlardır (İ. S. 1097).

Türklerin Anadolu'ya yerleşmelerini kesinleştiren ve bir tapu savaşı olarak tanımlanan Myriokephalon Savaşı Antiocheia sınırları içerisinde İ. S. 1176 yılında yapılmıştır.

Yukarıda da değindiğimiz gibi, kolonide yaşayan bir çok kişi İmparatorluk idaresinde görev almıştır. Bunlar arasında İ. S. 90 yılında Doğu Eyaletleri'nden birinci konsil, C. Caristanus Fronti'dir. Traianus zamanında, Anicus Maximus'u Bithynia Eyaleti prokonsili olarak görmekteyiz.

Kentin merkezinde yani akropol kısmında onbinin üzerinde, kentte ise 70-80 bin nüfusun yaşadığı

dikkate alınır, şehrin geniş sınırları içerisinde nüfusun 100 binin üzerinde olduğu anlaşılmaktadır.

Burada Kent'te yapılan kazılar ve gün ışığına çıkartılan önemli yapılar üzerinde kısaca durmanın yararlı olacağı inancındayız.

Antiocheia'da, ilk kez 1913-14 ve 1924 yıllarında W. Ramsay ve D. M. Robinson ekibi tarafından yapılmış kazılar yaklaşık altı ay sürmüştür.

Aradan geçen uzun yıllardan sonra 1979 yılından itibaren kazılar, bu satırların yazarı başkanlığında kurulan bir ekiple Yalvaç Müzesi Müdürlüğü adına yürütülmektedir. Bu çalışmalarımızda bizlere yardımcı olan başta Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü yetkilileri olmak üzere, maddî ve manevî yardımlarını esirgemeyen kişi, kurum ve kuruluşlara teşekkürlerimi sunuyorum.

Antiocheia'da Gün Işığın Çıkartılan Belli Başlı Yapılar:

Kent Kapısı: Şehrin en görkemli kapısı, kentin batısında yer almaktadır. İki kenar ve iki orta pylon'lu olmak üzere üç açıklıklı geçit şeklinde yapılmıştır.

Bugün sadece temel kalıntıları kalan, ancak çok sayıdaki mimarî elemanları yerinde bulunan kapının, mimarî özelliklerinin yanı sıra arşitravı üzerindeki İ. S. 212 tarihi son derece önem arz etmektedir. Bilindiği gibi bu tarihe kadar Romalılar, Latin kökenli olmayanlara vatandaşlık hakkı vermiyorlardı. Ancak, anılan tarihten sonra diğer vatandaşlar da bu hakka sahip olmuşlardır.

Kent Kapısı, İmparator Septimus Severus'un Parthlar'la yapmış olduğu savaşın anısına bir zafer abidesi olarak kurulmuşsa da, bunun yanı sıra bir özgürlük anıtı olarak bu girişi kabullenmek fazla hatalı olmayacaktır.

Augustus Tapınağı: Kentin en yüksek yerinde, doğal kayalık bir alanda, başlangıçta ana tanrıça Kybele adına yapılmış bir tapınak. Hellenistik dönemde tanrı Men'e, sonrasında Pisidia bölgesinde ilk ve en büyük koloniyi kuran İmparator Augustus'a adanan, süslü ve görkemli bir tapınak inşa edilmiştir. Aynı Kutsal alan İ. S. 400'den itibaren de açık hava kilisesi olarak kullanılmıştır.

Sözü edilen Augustus Tapınağı, gerek mimarî yapısı gerekse süsleme unsurları ile benzerleri arasında ilk ve tek olma özelliğini korumaktadır.

Roma Hamamı: Kentin kuzeybatı köşesinde yer almaktadır. Yapı arazinin eğimine uygun olarak kademeli bir biçimde yapılmıştır. Anadolu'da bulunan en erken hamam yapılarından biri olan bina (İ. S. 25) muhtemelen iki katlı olup, boyutları itibarıyla ve mimarî yapısıyla diğerlerinden ayrılmaktadır.

Tiyatro: Şehrin merkezine yakın bir yamaca inşa edilen Hellenistik tiyatro, Roma döneminde genişletilerek 15 bin kişilik bir kapasiteye kavuşmuştur.

Yapının en ilginç tarafı, tiyatronun genişletilen kısmının, erken tiyatronun hemen yanından geçen ana cadde üzerinde bulunmasıdır. Bir başka ifadeyle, caddenin üzeri tonozlu bir alt yapı ile kapatılarak,

güney oturma sıralarının bu tarafa yerleştirilmesi ve ana caddenin tiyatronun altından 62,5 m. lik bir tünelle geçmesidir.

Bu konumdaki bir tiyatroya bir başka yerde rastlanılmamış olması, yapıyı benzerlerinden ayıran önemli bir özellik olarak kabul görmektedir.

Anıtsal Çeşme: Yapı, kuzey-güney caddesinin kuzey ucunda yer almaktadır. Bugün temel kalıntıları görülen Nymphaeum'un iki kısım halinde yapıldığı, biri önde çeşmeler bulunan muhtemelen sütun mimarîsiyle süslü fasad duvar, diğeri bu fasadın arkasında suların toplandığı depo kısmından ibaret olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca kent meydanlarında daha küçük boyutta çeşme yapıları yer almaktadır.

Su Kemerleri: Kent mimarisinin en önemli yapılarından birisi de Su Kemerleri'dir. Arazinin topoğrafik yapısına uyarak, yerleşme yerine uzanan su kemerleri yaklaşık 10 km uzunluğundadır. Su kemerlerine ait kalıntılar yer yer ayakta durmakta, görenleri hayrette bırakacak kadar özenli ve kuvvetli yapılarıyla dikkati çekmektedir.

Stadium: Şehrin batısında yer almaktadır. At nalı şeklinde bir plâna sahip olan Stadium'un Hellenistik devrinde inşa edildiği ve Roma döneminde onarım geçirdiği mevcut kalıntılardan ortaya çıkmaktadır. Kent içerisinde uygun bir vadiye bulunan Stadium'un yaklaşık 30 bin kişilik olduğu hesaplanmaktadır.

St. Paul Kilisesi: Antiocheia'nın en büyük kilisesi, kentin batısında yer almaktadır. Oldukça büyük ölçülerde inşa edilen yapı, üç nefli olup, iki narteks ihtiva etmektedir. Bugün üst yapısı ortadan kalkmış olan kilisenin tabanı tamamen mozaikle kaplı ve üzerinde yazıt yer almaktadır.

Men Kutsal Alanı: İlçe merkezine 5 km uzaklıkta Gemen Korusu denilen bir tepe üzerinde kurulmuş olup, Kutsal Alan'da „Ay Tanrısı Men” adına inşa edilmiştir. Bu yapının dışında iki kilise ve eserler yer almaktadır.

Limenia Adası: Yalvaç'a 25 km uzaklıkta Hoyran Gölü içerisinde bir ada olup, etrafı surlarla çevrili ada içerisinde Artemis Tapınağı yer almaktadır. Adanın kayalık karşı yamaçlarında çok sayıda kaya mezarları ve aynı yerde Meryem Ana'ya ait bir manastır bulunmaktadır.

Yukarıda kısaca tanıtmaya çalıştığımız Anadolu'nun ortasındaki unutulmuş başkentte bugüne kadar yapılan çalışmalarla kentin ancak yüzde onu ortaya çıkartılmıştır.

Özellikle Anadolu İnanç Turizmi'nde önemli bir yere sahip olan ve ikinci bir hac merkezi olarak kabul edilen bu kente uzanacak yapıcı eller, yer altındaki bir çok önemli yapıyı ortaya çıkaracak ve Antiocheia arkeoloji alanındaki gerçek yerini almış olacaktır.

Dr. Mehmet Taşlıalan
Yalvaç Müzesi Müdürü

A pisidiai Antiocheia, egy antik főváros Anatólia közepén*

A pisidiai Antiocheiát az Isparta megyéhez tartozó Yalvaç járási székhelytől kb. 1 km-re északra, a Sultan-hegység déli lejtője mentén elterülő termékeny földön alapították.

Írásomban Antiocheia hosszú és látványos múltjával kapcsolatos néhány részlet felvillantásával, illetve a múlt maradványaiból napjainkig fennmaradt tárgyi emlékek bemutatásával a város történelmének, társadalmi, vallási és kulturális életének kontúrjait szeretném érzékeltetni.

Az Anatóliában található 17 Antiocheia nevű város közül a Pisidia területén létesült mind kiterjedése, mind történelmének érdekes mozzanatai, mind pedig a városban található páratlanul szép épületei révén is különbözik a többitől. A területén végzett kutatások arra utalnak, hogy ez a vidék a neolitik kortól kezdve a mai napig folyamatosan lakott volt.

Annak ellenére, hogy a város akropolisza egy 50 hektáros domb tetején helyezkedik el, maga a város, vagyis a lakott terület, 1400 km²-nyi területet ölel fel. A város a Sultan-hegységtől az Eğirdir tó déli parjáig, délnyugaton Gelendostig nyúlt el. A Hoyran-tó legészakibb csücskében lévő Neapolistól, alatta pedig Anabouráig nyúlik, majd a Yaka-Örkenez vonal adja a kolónia déli határát.

Tekintve, hogy Antiocheia a nyugatról keletre, illetve az északról délre vezető fő útvonalak metszéspontjában helyezkedett el, továbbá, mivel termékeny vidéken épült, története során különböző civilizációknak adott otthont.

Az írott források, valamint a régészeti leletek egyaránt bizonyítják, hogy a várost I. Antiochos alapította a Kr. e. 280-as években.

Nagy Antiochos és Apameia béketárgyalásai után (Kr. e. 190–288.) Antiocheiát a Magnesia ad Maiandruból (Menderes menti Magnesia) hozott telepésekkel népesítették be, és a városnak a rómaiak függetlenségét biztosítottak.

Ezt a helyzetét Antiocheia egészen Amüntasz hatalomra jutásáig megőrizte. Erről a korszakról nincsenek részletes ismereteink. Antiocheia Kr. e. 39. és 36. között Amüntasz uralkodása alatt állt, de miután őt a Homanadokkal vívott csatában Kr. e. 25-ben megölték, a térség többi városával együtt Galatia tartományhoz csatolták.

Kr. e. 25-ben vagy kevéssel ezután a város „Colonia Caesarea Antiocheia” néven római katonai kolóniává vált. Róma számára e terület két szempontból jelentett problémát: egyfelől a pisidiai katonai kolóniák helyzete, másfelől a Homanad háborúk. Róma, mielőtt háborúba kezdett volna ellenségeivel, a terület romanizálása érdekében radikális intézkedéseket volt kénytelen foganatosítani.

Antiocheia után Olbasa, Komama, Kremna, Parlais és Lustra is Augustus császár egy-egy katonai kolóniája lett.

* Köszönjük Borhy László egyetemi docensnek a görög és latin nevek átírásához nyújtott segítségét, valamint Kovács Gyöngyi régésznek a fordítás szakmai lektorálását.

Augustus templom maradványai

Puskás László felvétele

Közülük azonban Antiocheia volt a legrégebbi és a legnagyobb, és ugyanakkor a leginkább romanizált. Az imént felsorolt kolóniák mind Antiocheia után létesültek, a kutatók többsége szerint Kr. u. 6-ban. A Homanad háborúk során nyugtalanná vált területeken a béke biztosítása érdekében alapították őket, de nem töltöttek be Antiocheiához hasonló fontos szerepet.

A városközpont utcaképe

F. Tóth Tibor felvétele

Augustus császár Antiocheiát a Római Birodalom második központjává tette Anatóliában. A Rómából küldött háromezer veteránt ebbe a városba telepítette le. Róma hét városrészének nevét ennek a városnak adták, sőt mi több, a „Res Gestae” néven ismert feliratot is e városban találták meg. Mint ismeretes, ennek a feliratnak görög-latin változata az ankarai Augustus templomban, görögül írott változata pedig Sozopolisban (Uluborlu) került elő. Így módon